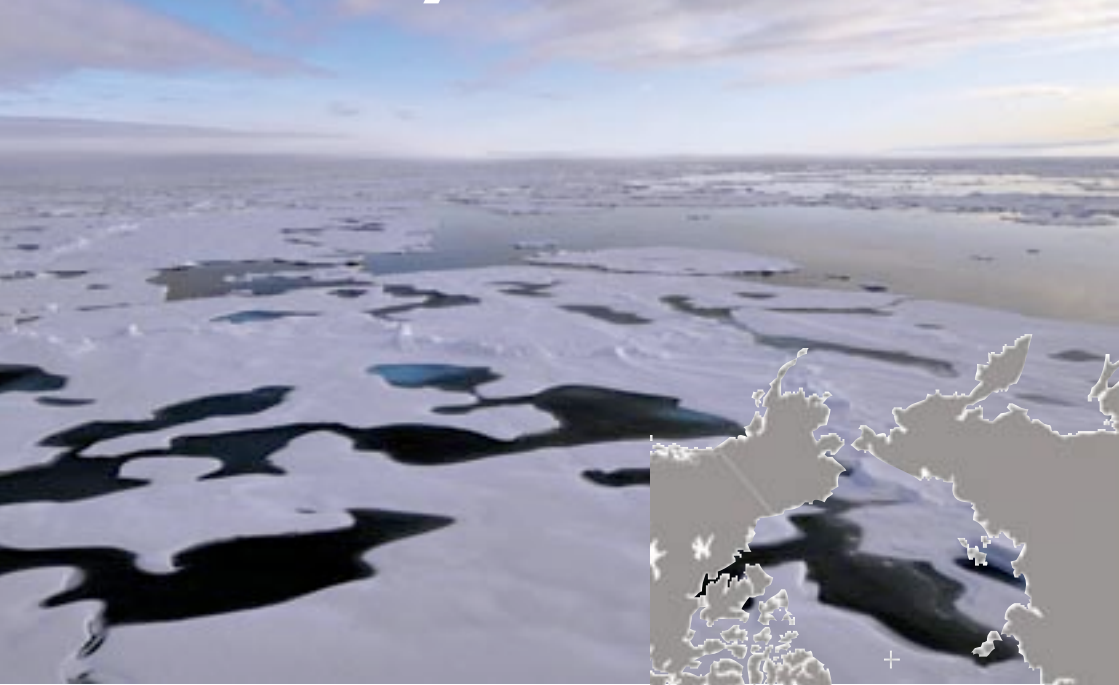

Norden och militariseringen av rymden

Arktis, drönare och den
internationella säkerheten

Norden och militariseringen av rymden ges ut av

*Kvinnor
för fred*

I samarbete med

*Global Network against Weapons
and Nuclear Power in Space*

Folkrörelsen Nej til EU

Redaktör: Ingela Mårtensson

På första sidan syns ett foto från Arktis och en karta över området.

Foto: US Geological Survey/Public Domain

Illustration: Wikimedia commons/Sansculotte/Cc-by-sa-2.0-de

Förord

Kvinnor för Fred arrangerade en internationell konferens om ”The High North and International Security” i Kiruna 28 – 29 juni 2013 på initiativ av Global Network against Weapons and Nuclear Power in Space.

Konferensen lockade många kunniga och engagerade deltagare från tio länder. Mötet antog ett uttalande ”Skydda nordområdena, demilitarisera yttre rymden och undanröj hotet om utplåning via kärnvapen”. Uttalandet finns återgivet i bilaga 4.

Global Network håller sina årsmöten på någon plats i världen, som har anknytning till militarisering av rymden. I samband med årsmötet hålls ett seminarium och en manifestation. För två år sedan deltog några medlemmar från Kvinnor för fred på årsmötet i Boston. Då föreslog Agneta Norberg att årsmötet 2013 skulle äga rum i Kiruna, vilket accepterades. Motivet var att rymdstationen Esrange och testområden i Norrbotten bidrar till militarisering av rymden.

Konferensen arrangerades i samarbete med Global Network och Folk rörelsen Nej till EU. Organisationerna presenteras i bilaga 5.

Denna skrift bygger på de tal som framfördes på konferensen i Kiruna men också på artiklar och nyskrivet material på temat nordisk säkerhet i ett internationellt perspektiv. Talare presenteras i bilaga 2.

Vi hoppas genom denna skrift sprida kunskap och väcka debatt om vad som pågår i rymden och hur de nordiska länderna deltar i denna utveckling.

Projektet har finansierats av Folke Bernadotte Akademin.

Stockholm i november 2013

Agneta Norberg

Ingela Mårtensson

Gun-Britt Mäkitalo

Sylvia Rönn

Lena Steinholtz Ekecrantz

Innehåll

1	Sammanfattning	5-8
2	Arktis	9-12
3	Militarisering av Sápmi, samiska territorier	13-16
4	Nordiskt försvarssamarbete	17-18
5	USA:s säkerhetspolitik	19-21
6	Svensk rymdverksamhet	22-24
7	Norsk rymdverksamhet	25-27
8	Europeisk rymdverksamhet	28-29
9	Satellitkrig	30-31
10	Missilförsvar	32-33
11	Drönare	34-36
12	Bilagor	
	1. Lista över akronymer och förkortningar	37
	2. Presentation av talare	38-39
	3. Litteratur	39
	4. Uttalande från konferensen	40-42
	5. Medverkande organisationer	43

I. Sammanfattning

Arktis tilldrar sig alltmer politiskt intresse eftersom klimatförändringar leder till att iskorpan smälter undan och skapar nya förutsättningar för transporter och tillgång till olja och naturgas. Det har lett till att området drar till sig framför allt USA:s och Rysslands intresse. Norden befinner sig därmed i ett nytt geopolitiskt läge med spänningar mellan stormakter.

Mot denna bakgrund fick Thorvald Stoltenberg, före norske utrikesministern, i uppdrag att komma med förslag om nordiskt samarbete i utrikes- och säkerhetspolitiken. Det resulterade i att det nordiska för-svars-samarbetet stärkts på en rad områden de senaste åren.

Bland annat har en solidaritetsförklaring antagits, det vill säga att om ett nordiskt land skulle drabbas av en kris eller ett angrepp, så kommer övriga länder att bistå med relevanta medel.

Svensk rymdteknologin

Samtidigt som nordområdet kommit i fokus på grund av att isen smälter i Arktis, så har Norden också rönt större intresse genom det nya sättet att bedriva krig. Svensk rymdteknologi har fått allt större betydelse för den moderna krigföringen. Så gott som varje militär operation är beroende av satelliter för support, kommunikation, övervakning och styrning av stridsaktiviteter.

Det har medfört att svensk och norsk rymdteknologi fått ett uppsving. Svenska Rymdaktiebolaget äger den enda svenska rymdraketbasen

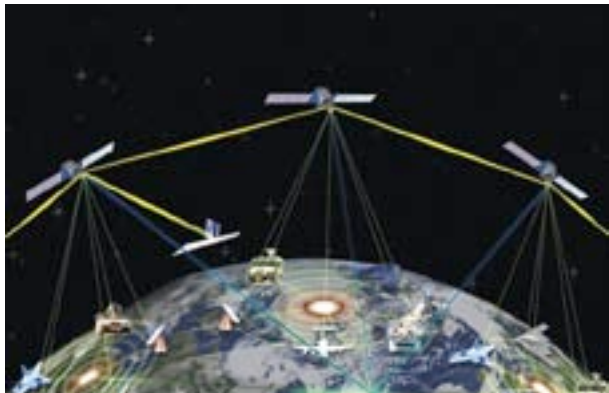

Illustration: Global Network against Weapons and Nuclear Power in Space

Rymdteknologin har fått allt större betydelse för den moderna krigföringen.

Esränge öster om Kiruna. Rymdstationens markområde omfattar 20 kvadratkilometer och nedslagsområdet för raketer 5 600 kvadratkilometer. Det geografiska läget innebär att de flesta dagliga passeringar av satelliter som har sin bana runt polerna kan observeras härifrån. Den informationen kan användas inom den militära verksamheten.

Rymdaktiebolaget driver även North European Aerospace Test Range (NEAT), som är Europas största krigsövningsområde (24 000 kvadratkilometer) och nästan lika stort som Belgien. På NEAT testas krigsmateriel inklusive drönare av olika länder. Likaså sker stora militära övningar här i Natos regi.

Tester har gjorts i detta område sedan 1950-talet. Då tvingades samiska småbönder lämna sina förfäders land, medan renskötarna tilläts stanna. Nu har tester och övningar ökat dramatiskt. NEAT överensstämmer i stort med Udtja naturreservat och påverkar tre samebyar, speciellt Udtja Skogssameby. Hur detta stämmer överens med konventionen om urbefolkningars rättigheter är en berättigad fråga.

USA:s missilförsvar i Norge

På Svalbard och i Antarktis har Norge de senaste tjugo åren byggt upp markstationer för satelliter, som används i konflikter och krig över hela världen. Detta är ett brott såväl mot Svalbardtraktaten som Antarktistraktaten, vilka innebär att områdena endast får användas för fredliga ändamål.

Radarn på Vardö är en del av USA:s missilförsvar. Upplysningar därifrån sänds till den enhet i det amerikanska luftförsvaret, som ansvarar för att varna för raketangrepp. Trots det påstår norska myndighetsrepresentanter att Vardöradarn är under norsk kontroll och styrs av norrmän.

SvalSat är en markstation på Svalbard med världens bästa placering för satelliter i polarbanan. Dessa satelliter går från pol till pol och sveper runt jorden 14 gånger per dygn. De täcker hela klotet. Det är bara Svalbard i den västliga världen som ligger så nära polpunkten och som har ett utbyggt samhälle med fast befolkning och flygplats.

Det ”första rymdkriget”

USA satsar enorma summor på den nya militära rymdteknologin. Under många år har Pentagon sagt att stjärnornas krig – ett system av militär rymdteknologi – kommer att bli det största industriprojektet i planetens historia. Det är genom satsningar i rymden som USA ska skaffa sig hegemoni över jordklotet.

Gulfkriget 1991 kallades det ”första rymdkriget”, eftersom allt nytt

Manifestation vid Esrange utanför Kiruna under konferensen "The High North and International Security".

Foto: Gun-Britt Mäkitalo

inom rymdteknologin då testades på fältet. USA:s rymdledning hade redan tidigare via militära satelliter identifierat alla Iraks militära mål. Under de första dagarna av kriget hade de slagits ut. Kriget var i allt väsentligt över vid den tidpunkten men varade i ytterligare några veckor för att kunna testa den nya typen av krigföring. Den viktigaste erfarenheten var hur alla enheter knöts ihop i rymdledningssystemet vare sig de var baserade på marken, i havet eller i luften.

Terrordådet den 11 september 2001 var startpunkten för kriget mot terrorn. I dess namn har Afghanistan och Irak invaderats.

Satelliter används idag i alla typer av militära operationer. Militären är till stor del beroende av satelliter för bland annat bevakning, kommuni-

kation, målsökning och nya vapensystem (till exempel drönare). Nu finns 994 aktiva satelliter som ägs av myndigheter och organisationer i över 100 länder. Över 600 är civila men alltför civila satelliter har både civila och militära syften. Över 270 satelliter är rent militära och av dessa är 104 amerikanska. Ryssland har mindre än 100 satelliter totalt och Kina drygt 50.

Missilsköld i Europa

Missilförsvar är till för att förhindra främmande missiler att attackera det egna landet. USA har spenderat cirka nio miljarder dollar årligen på missilförsvarsprojekt. Speciella radarsystem finns runt USA:s kuster, på Grönland, i Storbritannien, Israel och Turkiet. Tanken var att placera ut en radaranläggning och robotmissiler i Tjeckien och Polen. Det hävdades att detta system skulle kunna användas som en möjlig missilsköld för Europa. 2009 meddelade USA att planerna ändrats och att man i stället skulle använda fartyg och utveckla en ny typ av missil.

Rysslands militära ledning är irriterad över att USA etablerar baser nära den ryska gränsen i stater som tidigare var en del av Warszawa-pakten. Moskva har krävt bindande försäkringar om att Natos robotmissiler inte ska användas mot Moskvas strategiska missiler men utan resultat. Ryssland har hotat med att stationera kortdistansmissiler i Kaliningrad, nära den polska gränsen som ett motdrag och att dra sig ur överenskommelsen om att minska antalet kärnvapen.

Drönare och militarism

De förlösa planen, så kallade drönare, används alltmer och inte minst i kriget mot terrorn i Pakistan, Afghanistan, Yemen och Somalia. Frågan är om det är etiskt och moraliskt rätt att sitta på en bas i ett land och döda människor i ett annat land. Är detta ett krig enligt folkrätten? Eller är det mord?

Konferensen i Kiruna visade på den accelererande utvecklingen inom både civil och militär teknologi de senaste tjugo åren som för oss in i ett risksamhälle, som ingen tycks ha full kontroll över. Det är chockerande att återigen bli påmind om hur de militära systemen utanför det offentliga ljuset härjar med vårt klot. Det tycks som om det är den här tekniska utvecklingen som skapar förutsättningarna för all samhällsutveckling både i krig och fred.

Det är dags att visa på sambandet mellan klimatförändringarna och den ökande militarismen genom att bland annat kräva omställning av det militärindustriella komplexet.

Arktis är intressant ur många aspekter – klimat-synpunkt, ekonomi, säkerhetspolitik och geopolitik.

2. Arktis

Arktis är området runt jordens norra pol innanför den norra polcirkeln. Arktis omfattar delar av Ryssland, USA, Kanada, Grönland, Norge och Norra ishavet som till stora delar är täckt av packis och drivis. Enligt internationell lag har de fem stater som delar gräns mot nordpolen rätt till en zon ytterligare 320 kilometer norrut mot Arktis, räknat från nationsgränsen. I området lever cirka två miljoner människor. Bland ursprungsbefolkningar återfinns inuiter, aleuter och samer.

Arktis tilldrar sig alltmer politiskt intresse eftersom klimatförändringar leder till att iskorpan smälter undan och skapar nya förutsättningar för transporter och tillgång till energi. FN:s klimatpanel har förutspått att Arktis inom några decennier kan vara praktiskt taget isfritt. Det gör att Norden befinner sig i ett nytt geopolitiskt läge.

Nya transportvägar

Regionen kring Barents hav kan bli den hetaste ekonomiska zonen i Europa. Då vattnet blir isfritt kommer man att kunna transportera varor över havet under allt större delar av året och, på längre sikt, året runt. Då slipper man att passera genom en rad konfliktladdade områden, exempelvis Malacka-sundet, Hormuz-sundet i Persiska viken eller Suezkanalen. Det innebär stora besparingar för framtida transporter mellan delar av de ekonomiskt framgångsrika länderna i Asien och Europa.

Energitillgångar

Norra ishavets botten innehåller oupptäckta tillgångar av olja och gas. Området rymmer tre gånger så mycket naturgas som olja. Totalt tror forskarna att 13 procent av jordens oupptäckta olja och 30 procent av jordens oupptäckta bestånd av naturgas döljer sig under de arktiska isarna.

Miljöorganisationer oroas över de konsekvenser ett eventuellt utvinande av naturresurserna skulle kunna ha på miljön, inte minst djurlivet kring Arktis.

Risk för militarisering

Ur många aspekter – klimatsynpunkt, ekonomi, säkerhetspolitik och geopolitik – så kommer området kring Arktis och Barents hav att dra till sig ett oerhört intresse. Det nya geopolitiska läget i norra Europa kan leda till konflikter, då angränsande länder gör anspråk på rätten till energitillgångar, transportvägar och fiskebestånd.

En viktig aspekt är stormakternas önskan att kunna kontrollera viktiga transportleder ur militärstrategisk synpunkt. Risken för konflikter och militarisering i området är således påtaglig.

USA

USA antog 2009 riktlinjer för amerikanska flottan i Arktis där det fastslås att: "USA har ett brett och grundläggande nationellt intresse i Arktisregionen och är berett att operera antingen självständigt eller i samverkan med andra stater för att tillgodose dessa intressen. De inkluderar mis-

silförsvar och 'early warning' (förvarning); utplacering av sjö- och luftsystem för strategiska luftbroar, strategisk avskräckning, maritim närvaro och maritima säkerhetsaktioner samt garantera rätten att navigera i och flyga över området.”

USA ska upprätthålla global rörlighet för sina militära och civila fartyg i hela den arktiska regionen. Avsikten är att tjäna USA:s nationella säkerhetsintressen inklusive de maritima styrkornas rörlighet världen över. Det ska enligt dokumentet säkra USA:s suveräna rättigheter över omfattande marina områden och inkludera de värdefulla naturresurser som finns i området.

North Atlantic Treaty Organization (Nato)

Tre veckor efter USA:s beslut om en policy för Arktis diskuterades frågan i Nato under ett tvådagarsmöte på Island. Natos generalsekreterare och högsta militära befälhavare var närvarande. Mötet uttalade att "High North" kommer att behöva mycket mer uppmärksamhet från alliansens sida de kommande åren.

Nato överväger allvarligt att etablera militär närvaro i Arktis. Anled-

Foto: Wikimedia Commons/Michael Haterkamp/GNU FDL

Miljöorganisationer oroas över att utvinning av naturresurser i Arktis kommer att påverka miljön och djurlivet negativt.

ningen är den globala uppvärmningen och Arktis nedsmältning. Nato ser detta som en möjlighet för expansion.

Vidare konstaterades att ”när man beaktar det faktum att alla Arktis kustnationer utom Ryssland är medlemmar i Nato, så är det helt klart vem alliansen ser som sin rival i denna region.”

I Nato-dokumentet nämns i första hand fyra operationer:

- krigföring under vatten
- militära expeditioner
- anfallskrig
- strategiska luftbroar.

Europeiska unionen

Den 20 januari 2011 antog EU-parlamentet rapporten ”En bärkraftig EU-politik för Nordområdet”. Där slås fast att man ska respektera de arktiska staternas suveränitet och rätt till egna resurser. Samtidigt önskas en multilateral styrning, det vill säga att även EU ska kunna spela en roll. EU vill till exempel vara observatör i Arktiska rådet.

Ryssland

Ryssland ska åter öppna den militärbas på Nysibiriska öarna i Norra ishavet, som varit stängd sedan 1993. Syftet är att trygga fartygstrafiken längs nordostpassagen och säkra regionens energiresurser, enligt president Vladimir Putin. Tio krigsfartyg ledda av fyra atomisbrytare har skickats till den nedlagda basen för att befästa den ryska närvaron.

Ryssland har förgäves tagit upp frågan med USA om risken för kollision mellan kärnvapenbestyckade ubåtar, som rör sig under Arktis is.

Arktiska rådet

Arktiska rådet etablerades 1996 för att skydda miljön och naturfolken. Det är ett forum för samråd och samarbete mellan regeringarna i de arktiska länderna (de fem nordiska länderna samt Kanada, Ryssland och USA), samt representanter för sex organisationer för ursprungsfolk i Arktis. Tidigare fanns ett tillfälligt sekretariat i Tromsø i Norge men detta blev permanent i januari 2013.

Källor

Per Hernmar: *Anförande på seminariet i Kiruna 2013*

Ingela Mårtensson: *Nytt geopolitiskt läge i Norden 2012*

Svenska Dagbladet: *Rysk bas i Arktis väcks till liv 2013-09-17*

3. Militarisering av Sápmi, samiska territorier

Det samiska folket har sedan urminnes tider levt i Sápmi, som betraktats som heligt land, aktat och respekterat, även av våra förfäder. Våra förfäder levde i likhet med andra arktiska folk, i ett extremt klimat och med en karg miljö. Under årtusenden har man utvecklat och förfinat metoder och redskap för sin existens, i harmoni med allt som finns till, på det sätt som idag kallas för hållbart. Man jagade, fiskade och samlade, man fick allt man behövde för sitt dagliga liv från den omgivande naturen, man vördade markerna, så att dess gåvor skulle räcka för kommande år och för framtida generationer.

Arkeologiska fynd visar att här har funnits människor sedan yngre stenålder, för 8-9000 år sedan, vid den tid då Stockholm och Luleå ännu låg under havets yta. Markerna och traditionerna har fortfarande den största betydelse för samerna, utan marker försvinner stora och vitala delar av samernas kultur.

Foto: Per Engström

Stora delar av samiskt område har andra gjort anspråk på.

Kiruna betyder ripa

Kiruna, eller Giron som platsen ursprungligen kallades, betyder ripa på nordsamiska. Namnet kommer av att de två höga bergstopparna i området liknar riphuvuden. Topparna har försvunnit sedan länge genom statlig gruvnäring. I dag är det gruvans slagghögar som utgör gränsen mot horisonten.

Upptäckten av mineraler förändrade allt, och i slutet av 1800-talet skapades ett gruvsamhälle. Giron/Kiruna blev bosättning för gruvarbetare. Inkomsterna från järnmalmen har byggt Sverige, liksom skogen och vattenkraften. Stora delar av samiskt område har andra gjort anspråk på, en process som fortgår idag med etablering av vindkraftverk och nya gruvor.

För varje nytt intrång förväntas samerna stå tillbaka och anpassa sig. Men all anpassning har sina konsekvenser. Man kan bara anpassa sig till en viss gräns, innan det övergår till förändring. Vi är farligt nära den punkten nu, med alla industriella aktiviteter som gör anspråk på såväl mark som vatten och, de senaste åren genom försvarets ökande aktiviteter, även luften ovanför våra huvuden.

Testområden

Robot Testing Ground North (RFN) etablerades under 1950-talet för att testa krigsmateriel och kärnvapen, som då planerades. Området överensstämmer i stort med Udtja naturreservat, cirka 16 000 kvadratkilometer, och påverkar tre samebyar, speciellt Udtja Skogssameby.

Samiska småbönder tvingades lämna sina förfäders land, medan renskötarna tilläts stanna. Militärens övningar anpassades så småningom till renskötselårets olika aktiviteter. På den tiden fanns från samisk sida inte stora möjligheter att motsätta sig planerna. Internationell folkrätt har sedan dess utvecklats till att idag omfatta även ursprungsfolkens rättigheter.

Överenskommelsen mellan militärverksamheten och samebyn inkluderar idag viss ekonomisk kompensation och frivillig assistans med helikopter, för att garantera att skjutområdet under vissa tider är fria från renar. Under kalvnings-, jakt- och slaktsäsongen upphör alla tester.

Samernas Riskförbund nekades en begäran att bistå Udtja Skogssameby i förhandlingarna med Försvarets Materielverk (FMV), av historiska skäl.

Samebyarna och NEAT

De norra delarna av Sverige, på samiska Sápmi, har fungerat som en råvarukoloni de senaste 150 åren. Naturresurser som skog, vattenkraft och

järnmalm har haft stor ekonomisk betydelse. Idag har verksamheten vid den tidigare Robotförsöksplatsen Vidsel (RFN), utvidgats och heter idag North European Airspace Testrange (NEAT). Området täcker merparten av norra Sveriges luftrum, från Vidsel i söder och upp till finska och norska gränserna. En majoritet av samebyarna påverkas av de internationella militära övningarna.

NEAT erbjuder tillgång till land och luftrum med beskrivande ord som unika förhållanden, lämpligt för militära övningar, 24 timmar sol på sommaren och 24 timmar mörker på vintern. FMV skriver också i sin marknadsföring att området är obefolkat.

Detta sätt att resonera skänker legitimitet till intrången. Periferin ses som ociviliserad och existerar för att tjäna centrum, det vill säga nationalstaten.

Verksamheterna har över tid radikalt förändrats och expanderat med 600 procent. År 2009 organiserade Nato en stor övning som kallades Loyal Arrow, för att träna sin specialstyrka Nato Response Force. Sommaren 2010 tränades 250 amerikanska soldater att attackera markmål genom US Air Force in Europe (USAFE).

FN:s deklaration om ursprungsfolk

Lagstiftning och rättigheter avseende ursprungsfolk har förändrats på ett radikalt sätt. 1977 erkände Sveriges riksdag samerna som ett ursprungsfolk. Sedan 2010 omnämns samerna som ett folk i konstitutionen. Enligt FN:s deklaration om ursprungsfolkens rättigheter (antagen 2007) finns en artikel (30) som behandlar ursprungsfolkens självbestämmande och rätt till land som traditionellt hört till dem. Fritt översatt stadgas att:

1. Militära aktiviteter ska inte äga rum på ursprungsfolkens land eller territorier, såvida det inte rättfärdigas av samfälliga intressen eller på annat sätt genom frivillig överenskommelse eller begärd av berörda ursprungsfolk.

2. Stater ska genomföra verkningfulla förhandlingar med berörda ursprungsfolk, genom korrekta tillvägagångssätt och framför allt genom deras representativa organ, innan markerna används för militära aktiviteter.

Udtja har många vattendrag som är förbundna med de stora Luleå- och Piteåälvarna, vilka förser ett stort antal inneånarna längs med älvarna med dricksvatten. Inga analyser har gjorts huruvida giftigt material och tungmetaller från den militära verksamheten har påverkat vattnet.

Kanske skulle inte Udtja Naturreservat ha kvar sina väl bevarade gamla urskogar, om det inte varit för militärens aktiviteter i området.

*Så länge vi har vatten, där fisken lever
Så länge vi har land, där renen betar och vandrar
Så länge vi har marker, där det vilda gömmer sig
har vi tröst på denna jord*

Paulus Utsi (1918 – 1975)

Foto: Ökologix/Wikimedia Commons/CC-BY-SA

*“Neat is good business for Sweden
but not so Neat for Sápmi” **

Källa

Lilian Mikaelsson: Anförande vid seminariet i Kiruna 2013

*Översättning: ”Neat är en bra affär för Sverige men inte så trevligt för Sápmi”

4. Nordiskt försvarssamarbete

Efter andra världskriget diskuterade de nordiska länderna bildandet av en gemensam försvarspakt. Men Danmark och Norge valde att gå med i Nato medan Finland och Sverige förblev neutrala och alliansfria. Finland och Sverige har under de senaste åren närmat sig Nato genom att de ingick partnerskapsavtal med Nato 1994.

Det nordiska försvarssamarbetet har ökat de senaste åren inte minst på grund av att det geopolitiska läget i norra Europa håller på att ändras i och med förändringarna i Arktis. Därför gav de nordiska utrikesministrarna i juni 2008 Thorvald Stoltenberg, Norges förre utrikesminister, i uppdrag att ta fram ett förslag till förstärkning av det nordiska samarbetet i utrikes- och säkerhetsfrågor. Det resulterade i en rapport med 13 förslag. Till exempel föreslås:

- gemensam luftövervakning av i första hand Island
- övervakning av den nordliga delen av Atlanten och Barents hav med en maritim insatsenhet
- isbrytarkapacitet för arktiska farvatten
- utveckling av samarbetet om arktiska frågor såsom miljö, klimat, säkerhet och räddningsinsatser
- amfibisk enhet som på sikt ska utveckla en egen arktisk kompetens
- nordisk solidaritetsförklaring

De flesta av punkterna ställde sig länderna bakom och ingick ett samförståndsavtal 2009. Då bildades också Nordic Defence Cooperation (NORDEFECO), som är den organisation som är ansvarig för att genomföra samarbetet inom områden som logistik och underhåll, utbildning och övning, operativ verksamhet såsom luft- och sjöövervakning och internationella insatser.

Nordisk solidaritet

Två år senare enades de nordiska utrikesministrarna om en nordisk solidaritetsförklaring på det utrikes- och säkerhetspolitiska området under sitt möte i Helsingfors i april 2011. Det innebär att om ett nordiskt land skulle drabbas av en kris eller ett angrepp, så kommer övriga länder att bistå med relevanta medel.

4. Nordiskt försvarssamarbete

Den nordiska solidaritetsförklaringen uttrycker också viljan att samarbeta i solidarisk anda för att möta utrikes- och säkerhetspolitiska utmaningar. Ett konkret exempel på ett fördjupat nordiskt samarbete är den beredskap som Sverige och Finland uttryckt, att tillsammans med Norge bidra till luftövervakning över Island. Det ligger också i linje med förslagen i Stoltenbergberapporten.

Källor

Thorvald Stoltenberg: *Nordisk samarbeid om utenriks- og sikkerhetspolitikk* (2009)

Nordiska rådets hemsida: norden.org

Foto: Soldatnytt/Flickr/Creativecommons

Den nordiska solidaritetsförklaringen uttrycker viljan att samarbeta för att möta utrikes- och säkerhetspolitiska utmaningar.

5. USA:s säkerhetspolitik

Rymdteknologin har fått allt större betydelse för den moderna krigföringen. Så gott som varje militär operation är beroende av satelliter för support, kommunikation, övervakning och styrning av stridsaktiviteter.

Star War

Sedan Ronald Reagans berömda tal 1985 om stjärnornas krig (Star War) har USA förbrukat 150 miljarder dollar på missilförsvar. Många trodde att Barack Obama skulle förändra säkerhetspolitiken i världsrymden. I sin första valkampanj gick han emot utveckling av vapen mot satelliter och militarisering av rymden. Trots det visade sig direktiven i Obamas nya nationella rymdpolitik i juni 2010 vara helt i överensstämmelse med USA:s tidigare politik. Idag utbildar Pentagon fler piloter att sitta framför datorskärmarna för att fjärrstyra drönare än vanliga piloter.

Under många år har Pentagon sagt att stjärnornas krig – ett system av militär rymdteknologi – kommer att bli det största industriprojektet i planetens historia. Det är svårt att få fram en exakt siffra på hur mycket USA satsar på det militära rymdprogrammet, eftersom kostnaderna bokförs på olika program. Men det handlar om minst 100 miljarder dollar per år.

Det första rymdkriget

Gulfkriget 1991 (Kuwaitkrisen) kallades det ”första rymdkriget”, eftersom allt nytt inom rymdteknologin testades på fältet vid det tillfället. Innan Gulfkriget började hade USA:s rymdledning, via militära satelliter, identifierat alla Iraks militära mål. Under de första dagarna av kriget hade samtliga mål slagits ut. Kriget var i allt väsentligt över vid den tidpunkten men varade i ytterligare några veckor. Under den tiden avfyra Pentagon 100 kryssningsmissiler, som kostade en miljon dollar var, och använde en stor mängd annat krigsmateriel. Kriget var av stor betydelse för vapenindustrin.

Den viktigaste erfarenheten var hur all krigföring knöts ihop – vare sig den var baserad på marken, i havet eller i luften – in i rymdledningssystemet. Idén om den totala dominansen (”Full Spectrum Dominance”) utvecklades härifrån med rymdteknologi som utgångspunkt för all krigföring.

Kriget mot terrorn

Efter terrordåden i USA den 11 september 2001 deklarerade George W. Bush krig mot terrorismen och att ”de som inte är med oss är emot oss”.

Knappt en månad senare, den 7 oktober 2001, invaderade USA Afghanistan. Invasionen kallades officiellt ”Operation Enduring Freedom”. Målet var att fånga Usama bin Ladin, utrota al-Qaida och störta talibanregimen.

Den 20 mars 2003 invaderades Irak av en koalition av länder (the coalition of willing) där Storbritanniens och framför allt USA:s insatser var mest omfattande. Irakkriget kallades officiellt ”Operation Iraqi Freedom”. Bushadministrationen hade före invasionen uppmanat FN att ge mandat för att avrusta Irak, då den hävdade att Saddam Hussein kunde förse terrorister med massförstörelsevapen. FN gav inget mandat. De sista amerikanska soldaterna lämnade Irak i december 2011.

Drönare används alltmer i kriget mot terrorismen. I stället för att fånga misstänkta terrorister och ställa dem inför rätta, så dödar man dem. År 2012 utfördes 551 drönaranfall i Pakistan. I Afghanistan är det CIA, som kontrollerar drönarnas framfart.

Nyligen publicerade FN en rapport som visar att åtminstone 450 civilpersoner har dödats i attacker med förarlösa plan de senaste tio åren. Bara i Pakistan har runt 2 200 mist livet sedan 2004. I rapporten uppmanas de

Foto: Gun-Britt Måkitalo

Bruce Gagnon talar på konferensen om USA:s krigspolitik.

stater som använder drönare att klargöra på vilka grunder attackerna görs och att antalet civila offer offentliggörs.

USA:s baser

USA projicerar sin militära styrka globalt, för att hålla ett massivt grepp om världen genom drygt 800 utländska militärbaser, de flesta länkade till rymdteknologi. USA delar in världen i sektorer som de försöker leda och kontrollera genom militären: United States Northern Command (Northcom), United States Africa Command (Africom), United States Central Command (Centcom), United States European Command (Eucom), US Pacific Command (Pacom) och US Southern Command (Southcom).

En viktig amerikansk flygbas är Thule Air Base på Grönland. Den ligger 1 118 kilometer norr om norra polcirkeln. Idag sköts militärbasen av 821 Air Base Group. På basen finns bland annat missilvarningssystem för att spåra interkontinentala ballistiska robotar för bland annat North American Aerospace Defence Command (Norad). Basen har en 3 000 meter lång landningsbana

Rysk syn på USA:s politik

I Ryssland ses med oro på hur antalet militära satelliter som används för missiler och kärnvapen ökar. Spårnings- och övervakningssystem i rymden utökas med varningssystem. Genom alla dessa installationer och system vill USA och Nato få militärt övertag över resten av världen och använda dem för fientliga ändamål på land, till sjöss, i luften och i rymden.

Enligt den ryska regimen borde det inte finnas några amerikanska installationer på europeisk mark, vare sig i form av jaktplan placerade i Redzikovo (Polen), Deveselu (Rumänien) eller som BMD "tidig-radar varning" som byggs i Fylingdales, Malatja (Turkiet), Thule och Vardö, som samtliga förstärker USA:s krigsmaskin. Alla dessa radaranläggningar borde monteras ner. Det skulle nödvändiggöra det fulla avskaffandet av United States European Phases Adaptive Approach (EPAA) – det mest destabiliserande och provokativa programmet sen kalla krigets slut. Europa skulle slippa främmande BMD-system, speciellt med hänsyn till USA:s intentioner att förbättra BMD-tillgångar på den egna kontinenten.

Källor

Bruce Gagnon: Anförande vid seminariet i Kiruna 2013

Vladimir P. Kozin: Anförande vid seminarium i Kiruna 2013

6. Svensk rymdverksamhet

Svensk rymdverksamhet startade för över 50 år sedan, då den första raketerna sändes upp från en försöksplats i Norrbotten. Fem år senare 1966 startades raketbasen European Space and Sounding Rocket Range – Esrange.

1972 bildades den svenska Rymdstyrelsen och det statliga Rymdaktiebolaget med ansvar för nationella och internationella aktiviteter relaterade till rymden. Sverige sände iväg sin första satellit, Viking, i en omloppsbana 1986. 2011 ändrades namnet till Rymdaktiebolaget (Swedish Space Corporation, SSC).

Det svenska rymdprogrammet genomförs till största delen i internationellt samarbete främst inom det europeiska rymdorganet European Space Agency (ESA), där Sverige varit medlem sedan starten 1975.

Företag inom rymdteknologi

Antalet svenska företag som är involverade i rymdteknologi på ett eller annat sätt ökar. Idag rör det sig om 30-40 företag varav de största är:

- SSC, ett av staten helägt företag som arbetar med rymdteknik
- RUAG Space AB, tidigare känt som SAAB Space och leverantör av avancerad utrustning för satelliter och uppskjutningsramper
- Volvokoncernen, leverantör av militära fordon till Sverige, Frankrike och USA. Volvo Aero utvecklar och tillverkar komponenter till civila och militära flygplansmotorer och raketmotorer.

SSC står till forskningens, det privata näringslivets och den offentliga sektorns tjänst både i Sverige och utomlands. Uppdrag som företaget arbetar med är bland annat utvecklings- och testverksamhet, uppskjutningar samt drift och underhåll av rymd- och flygsystem. SSC har ett USA-baserat oberoende dotterbolag, som har USA:s försvarsdepartement som stor kund. Det handlar bland annat om spårningsaktiviteter.

I Sverige bedriver SSC-koncernen verksamhet på fem orter: Solna, Kiruna, Vidsel, Ågesta och Uppsala. På senare år har företaget expanderat utanför Sverige och har nu verksamhet i Australien, Tyskland, Holland, Chile och USA.

Representationskontor finns också i Kina och i Förenade Arabemi-

raten. SSC har cirka 600 anställda runtom i världen och omsatte 856 miljoner kronor år 2011.

NEAT

Rymdbolaget driver North European Aerospace Test Range (NEAT), som är Europas största krigsövningsområde (24 000 kvadratkilometer) och nästan lika stort som Belgien. Det består av två områden i Norrbotten; Esrange utanför Kiruna och Vidsel.

NEAT har funnits i över 50 år och håller öppet året runt. Idag används anläggningarna, flygplatserna och mätstationerna på området för rymdforskning, militära övningar och för att testa missiler, vapen, stridsflygplan och obemannade plan.

Vidsel har en testbana, som gör det möjligt att testa långdistansmissiler och drönare. I juli 2010 tilläts US Air Force att träna sina bombplan där och Storbritannien tilläts använda området större delen av 2011.

Militära övningar i norra Sverige

Svenska och utländska militära styrkor tränar krigföring på NEAT. Här är exempel på sådana övningar:

2009 Loyal Arrow – Nato-övning 8 juni-16 juni 2009 – den största militära flygövning som någonsin ägt rum i Sverige med 10 länder och cirka 900 deltagare. I scenariot ingick ett fiktivt land med namnet Lapis-tan, vilket fick Samernas Riksförbund att reagera.

2010 Cold Response – Nato-övning i Norge och Sverige 18 februari-5 mars 2010. Målet för övningen var att öka deltagande förbands förmåga att ingå i en multinationell styrka med armé-, marin- och flygförband samt hemvärn, och att tillsammans genomföra operationer under svåra

Foto: Erika Lager

Agneta Norberg i en manifestation mot militariseringen av rymden, oktober 2013.

vinterförhållanden. Totalt deltog cirka 9 000 soldater från 14 nationer i övningen, varav cirka 1 000 från Sverige.

2013 Arctic Challenge Exercise – Europas största flygövning detta år arrangerades av Sverige, Norge och Finland, 16–27 september. Övningen genomfördes för första gången inom ramen för det ”cross border”-avtal som finns mellan länderna. 90 flygplan och 2 000 personer deltog från fem olika länder.

Cold Response-övningar är återkommande och leds av Norge. Hitills har de genomförts 2006, 2007, 2009, 2010 och 2012.

Esrange raketbas

Esrange är Sveriges enda rymdraketbas. Den är belägen 45 kilometer öster om Kiruna. Rymdstationens markområde omfattar 20 kvadratkilometer och nedslagsområdet för raketer är 5 600 kvadratkilometer stort.

Esrange var under perioden 1966-1972 en europeisk anläggning men övergick 1972 i svensk ägo. Esrange är idag världens största satellitmottagarstation med ökande betydelse för militära och kommersiella satelliter. Dess geografiska läge i norra Norden betyder att Kirunastationen kan observera 10-12 av de 14 dagliga passeringar som görs av de satelliter som har sin bana runt polerna. Dessa satelliter används ofta inom den militära verksamheten, eftersom de sveper över större delen av jordens yta varje dygn.

Rymdstationen i Kiruna används frekvent av European Space Agency (ESA). Rutinuppgifterna är helt automatiserade och kontrollerade från en kontrollstation i Darmstadt, Tyskland. Både GPS-sökningar och dataanalyser vid Esrange levererar kontinuerligt mätresultat till olika navigeringssystem.

Många av dessa aktiviteter i Norrbotten som stöds och tillhandahålls av svenska företag och den svenska regeringen, bidrar till USA:s och Natos hegemoniska intressen.

Källor

Dave Webb: Anförande vid seminarium i Kiruna 2013

Försvarets hemsida: forsvarsmakten.se

Rymdstyrelsens hemsida: snsb.se

Svenska Rymdaktiebolagets hemsida: ssc.se

Ofogs hemsida: ofog.org

Foto: Olog

Nätverket Ofog har besökt radaranläggningen i Vardö för att uppmärksamma kopplingen till USA:s krigsföring.

7. Norsk rymdverksamhet

På Svalbard och i Antarktis har Norge de senaste tjugo åren byggt upp markstationer för satelliter, som används i konflikter och krig över hela världen. Detta är ett brott såväl mot Svalbardtraktaten som Antarktistraktaten, vilka innebär att områdena endast får användas för fredliga ändamål. I Norge ses satsningen på rymdverksamhet som en viktig del av regeringens nordområdespolitik. Stortinget har enhälligt beslutat att Norge ska ansluta sig till alla delar av EU:s stora satsning på satellitprogrammet Galileo – även den militära delen.

Vardö i missilförsvaret

Radarn på Vardö är inte bara till för att övervaka skräp i rymden, såsom politiker hävdar, utan en viktig del av USA:s missilförvar. Information från Vardö kan användas för att försvara egna satelliter och att angripa

fiendens. Radarn kan också upptäcka och följa interkontinentala raketer. Vardöradarn Globus II är ett led i USA:s förberedelse till krig i och från världsrymden.

Av alla radaranläggningar i Europa är det bara radarn på Vardö, som har den tekniska kapaciteten att kunna brukas för USA:s missilförsvar. Vardöradarn är också viktig för att USA ska kunna angripa fiendliga satelliter i världsrymden. Radarn samlar data om de runt 400 geostationära satelliterna, som går i en bana och följer jordens rotation 36 000 kilometer över ekvatorn.

Philip E Coyle, direktör för utprovning av Pentagons alla nya vapensystem har offentligt uttalat att Vardöradarn är en del av USA:s missilförsvar. Upplysningar från Vardöradarn sänds till den enhet i det amerikanska luftförsvaret, som ansvarar för att varna för raketangrepp. Trots det påstår norska myndighetsrepresentanter att Vardöradarn är under norsk kontroll och styrs av norrmän.

SvalSat i norr

SvalSat är en markstation på Svalbard med världens bästa placering för satelliter i polarbanan. Dessa satelliter går från pol till pol och sveper runt jorden 14 gånger per dygn. De täcker hela klotet. Det är bara Svalbard i den västliga världen som ligger så nära polpunkten och som har en markstation som kan ta ner data från alla överflygningarna. Samtidigt finns ett utbyggt samhälle med fast befolkning och flygplats på området.

SvalSat har idag avtal om att ta ned data från 100 satelliter. Det påstås vara världens största mottagarstation för observationer av jorden och med kunder från hela världen. Det är bara Ryssland som inte har behov av SvalSat, då de har egna stationer på Kolahalvön.

Speciellt Modis-instrumenten på Nasa-satelliterna blev tidigt ansedda som värdefulla för att varna för sandstormar. Data laddades ner på Svalbard och sändes omedelbart vidare till en kommunikationssatellit i USA för bearbetning och kort därefter vidare till Irak och Afghanistan. Detta har haft betydelse för krigföringen i dessa länder, vilket bekräftats av många källor, som menar att det är ett klart brott mot Svalbardtraktaten.

2004 blev de fiberkablar som placerats på havsbotten mellan Longyearbyen och Harstad tagna i bruk. Därmed kunde SvalSat erbjuda nya kunder billigare transporter av data och vara markstation för nästa generation civila och militära miljö- och vädersatelliter – NPOESS. Dessa ska bland annat bidra med information som kan utgöra underlag för optimala beslut i taktiska militära operationer. En tredjedel av kostnaden för dessa kablar (25 miljoner dollar) betalades av Pentagon.

Den nya generationen väder- och miljösatelliter har skiftat fokus från att beskriva vädret till att utnyttja data om atmosfären och rymdförhållanden direkt avsedda för krigföring. Satelliter brukas både mot Nordkorea och Iran.

Polarrådgivaren Karstein Klepsvik påstår att markstationen SvalSat på Svalbard bara används för att ladda ner väderrapporter. Utrikesministern Jonas Gahr Støre har bekräftat detta påstående. Men i en dokumentär från 2010 visar journalisten Bård Wormdal att anläggningen på Svalbard används i krig.

TrollSat i söder

Den norska basen Troll i Antarktis kom till stånd genom Norsk Polarinstitut 1990. 2008 blev TrollSat etablerat som en mottagningsstation för satellitdata i Antarktis. Samarbetet mellan TrollSat och SvalSat medförde att information från en satellit kunde laddas ned två gånger i löpet av en runda runt jorden. Kort därefter signerades kontrakt med det amerikanska satellitföretaget Orbimage om nedladdning av data och kontroll av satelliten OrbView 5 som arbetar på uppdrag från den amerikanska militära underrättelsetjänsten National Geospatial-Intelligence Agency (NGA).

Det är bara Norge som har en satellitstation i Antarktis som opererar på vanliga kommersiella villkor. Den internationella satellitindustrin står i kö för att komma till. De två EU-satellitprojekten Galileo och Global Monitoring for Environment and Security (GMES), som utför såväl civila som militära uppdrag i ett och samma program, har nu satellitstationer både vid SvalSat och TrollSat.

Rysk oro

De stora radaranläggningar som installerats på Vardö i Norge och på Thulebasen på Grönland skapar oro i Ryssland. Dessa installationer nära den ryska gränsen har till syfte att förbättra potentialen för USA:s missilförsvar och taktiska kärnvapen. Dessutom anser Ryssland att satellitstationer på Svalbard strider mot förbudet att använda området för militära bruk.

Källor

Bård Wormdal: anförande vid seminarium i Kiruna

Eva Fidjestøl: *Norges militarisering av polarområdena og verdensrommet* (Fred og Frihet 1/2012)

Vladimir P. Kozin: Anförande vid seminarium i Kiruna 2013

8. Europeisk rymdverksamhet

Européran Space Agency (ESA) bildades 1975 och är en mellanstatlig organisation som ägnar sig åt rymdforskning. Huvudkontoret ligger i Paris. ESA är bland annat ansvarigt för utvecklingen av raketerna Ariane 5 och Vega. Organisationen har cirka 2000 anställda och en budget på 3 600 miljarder euro (2009). Tjugo länder är medlemmar, varav fyra nordiska – Danmark, Finland, Norge och Sverige.

ESA:s rymdbas (uppskjutningsställe) är Centre Spatial Guyanais i Kourou i Franska Guyana, en plats vald för att den ligger nära ekvatorn, och för att det är lättare att nå kommersiellt viktiga banor som exempelvis de geostationära (bana runt ekvatorn).

ESA har de senaste åren starkt militariserats. Många vetenskapliga och tekniska projekt finansieras nu under rubriken ”säkerhet”.

EU:s satellitcentrum

Europeiska Unionens satellitcentrum (SatCen) bildades 1992. Dess uppgift är att, genom produktion och analys av satellitbilder, förstärka beredskapen inom ramen för EU:s försvars- och säkerhetspolitik. SatCen har en nyckelroll inom detta område. SatCen är beläget i Torrejón de Ardoz i Spanien.

Global Monitoring for Environment and Security (GMES) är ett gemensamt initiativ antaget av EU-kommissionen och ESA i november 2001. Det handlar om att tillhandahålla information om miljö- och säkerhetsfrågor.

Foto: Swedish Space Corporation

Galileos markstation ligger sedan 2010 på Esrange i Kiruna.

Galileo istället för GPS

Galileo är ett system för satellitnavigering, som utvecklas på uppdrag

av Europeiska Unionen och ESA till en kostnad av fem miljarder euro. Galileo är tänkt att vara kompatibelt med de tidigare systemen GPS (USA) och Glonass (Ryssland). Det innebär att en GPS-mottagare ska kunna användas för att ta emot Galileo-signaler. Galileo skall möjliggöra positionsbestämning med meterprecision över hela jordklotet och är uppkallat efter Galileo Galilei.

En av anledningarna till att EU och ESA utvecklar Galileo är att minska beroendet av det amerikanska systemet GPS, som i grunden är ett militärt system. Efter 11 september 2001 protesterade USA mot Galileo-projektet. Anledningen var att det skulle förstöra USA:s möjligheter att skjuta ner andra satelliter, när det ansågs nödvändigt. Men 2004 under-tecknades en överenskommelse om att Galileo ska operera på ett sådant sätt att det samexisterar med GPS.

Galileo kommer att användas av militära verksamheter och för säkerhetsändamål. En annan möjlighet är att upptäcka borrhningar för olja och naturgas i det smältande Arktis.

I december 2010 invigdes Galileos markstation på Esrange av representanter för ESA och EU-kommissionen. Rymdbolagets vd Lars Perssons kommentar var: "Idag är en stor dag för Rymdbolaget. Esrange är en idealisk plats att förlägga Galileos markstation på. Många års arbete ligger bakom detta och vi närmar oss en lång och intressant operationell fas av en av Europas viktigaste rymdprojekt. Att vi har fått Europas förtroende signalerar att vi är en ledande aktör inom satellitkommunikation och förstärker Sveriges position i rymdvärlden."

Drönarklubben

Sju EU-länder – Frankrike, Tyskland, Grekland, Italien, Nederländerna, Polen och Spanien har nyligen undertecknat en överenskommelse att tillsammans utveckla drönare (Medium Altitude Long Endurance) från år 2020. Frankrikes försvarsminister beskrev händelsen som att det bildats en klubb av länder som använder drönare (club of drone-using countries).

Samtidigt har EU:s utrikesminister uttalat att EU-länder ska använda militära drönare för gränsbevakning (2013-10-12).

Källor

Regina Hagen: Anförande vid seminarium i Kiruna 2013

ESA:s hemsida: esa.int

EU:s satellitcentrums hemsida: satcen.europa.eu

Svensk nyhetssida om satellitbranschen: geomatiknyheter.se

9. Satellitkrig

Ökningen av antalet satelliter har varit enorm sedan 1957 då Sputnik 1 sköts upp av Sovjetunionen i en omlopps bana runt jorden. Satelliter används idag i alla typer av militära operationer. Det har blivit en självklar och nödvändig del av militär verksamhet. Militären är till stor del beroende av satelliter för bland annat bevakning, kommunikation, målsökning och nya vapensystem (till exempel drönare).

Nu finns 994 aktiva satelliter som ägs av myndigheter och organisationer i över 100 länder. Över 600 är civila men allt fler civila satelliter har både civila och militära syften. Över 270 satelliter är rent militära och av dessa är 104 amerikanska. Ryssland har mindre än 100 satelliter totalt och Kina drygt 50.

Nedskjutning av satelliter

2007 sköt Kina ner en av sina egna satelliter, som var klar för att bytas ut. Nedskjutningen skakade politiska ledare i en rad länder med USA i spetsen. Ett år senare sköt USA ner en av sina satelliter. Sedan dess har såväl Kina som USA skjutit ned långdistansraketer i rymden.

Många länder är idag beroende av dataprogram som styrs via civila satelliter för matproduktion, transporter och elförsörjning. Det är därför förenat med stora risker och hot mot samhällsstrukturer att skjuta ner satelliter även i fredstid.

Det finns idag teknologi för direkta angrepp på en satellit. Det kan ske på fyra olika sätt:

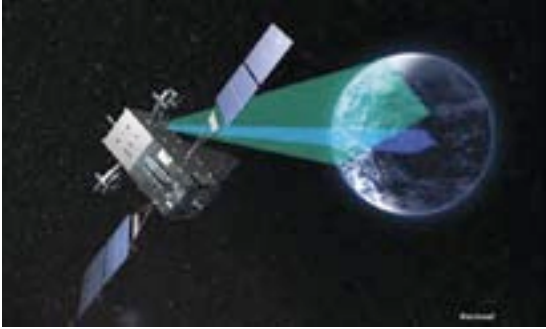
- skjuta upp en raket från jorden
- använda en satellit som lägger sig tätt intill en fientlig satellit
- användning av laser
- användning av kärnvapen

Olyckor

Militariseringen av rymden har redan kostat många liv. I april 1964 kollapsade den amerikanska satelliten SNAP-9A under uppskjutning med plutonium ombord. 1990 sköts rymdsonden Cassini upp, också den med plutonium ombord.

En tid efter uppskjutningen styrdes sonden tillbaka till jorden för att

Illustration: Global Network against Weapons an Nuclear Power in Space

Satelliter har blivit en självklar och nödvändig del av militär verksamhet. Bland annat för bevakning, kommunikation, målsökning och nya vapensystem som drönare.

riskan fanns att den via jordens gravitationsfält skulle föras ut i världsrymden. Fysiker befarade att den skulle brännas upp i jordens atmosfär.

Resolution mot vapen i yttre rymden

Sedan 1981 har en resolution om förbud mot vapen i yttre rymden, Prevention of Arms Race in Outer Space (Paros), med jämna mellanrum varit uppe på FN:s agenda. USA har kunnat blockera arbetet med denna resolution, eftersom beslut måste vara enhälliga. Genom att det saknas beslut om förbud mot militarisering av yttre rymden tvingas andra länder att försöka ta igen USA:s försprång.

Källa

Bård Wormdal: Satellittkrigen PAX Forlag A/S, Oslo, 2011

Eva Fidjestøl: Norges militarisering av polarområdena og verdensrommet (Fred og Frihet 1/2012)

10. Missilförsvar

Missilförsvar är en av de metoder med vilka USA:s militärväsen försöker utveckla global hegemoni genom makt över rymden. Missilförsvarssystem har alltid varit extremt kontroversiella – eftersom de kan utgöra en väsentlig del i en första-slagsstrategi med kärnvapen.

Anti-Ballistic Missile Treaty (ABMT), undertecknat av USA och Sovjetunionen 1972, var ett sätt att förhindra att någon skulle skaffa ett sådant ödeläggande övertag – det hindrade båda sidor att placera ut nya missilförsvarssystem. USA drog sig ensidigt ur detta avtal 2002 för att kunna fortsätta missilförsvarsprogrammet.

USA:s missilförsvar

I president Ronald Reagans tal om Stjärnornas krig målade han upp ett rymdbaserat system, som skulle skydda den amerikanska kontinenten från missilattacker. Det blev snart uppenbart att det var omöjligt att konstruera ett sådant paraply över USA för att skydda landet från missilattacker från Sovjetunionen.

Vladimir Kozin, Ryska Institutet för Strategiska Studier.

Ansatsen tonades ned till utveckling av ett system för att skydda mot en begränsad kärnvapenattack från till exempel Iran, Nordkorea eller terrorister.

Cirka nio miljarder dollar har spenderats årligen på missilförsvarsprojekt och totalt cirka 150 miljarder dollar under 27 år. Speciella radarsystem finns runt USA:s kuster, på Grönland, i Storbritannien, Israel och Turkiet. Japan har accepterat att också ta emot ett sådant system, med Nordkorea i åtanke. Ett mobil sjöbaserat system kan placeras i Stilla havet vid behov.

Missilförsvar i Europa

Trots starka protester från invånarna i Polen och Tjeckien gick länderna med på att ta emot både robotmissiler och en radaranläggning. Det hävdades att detta system skulle kunna användas som en möjlig missilsköld för Europa. 2009 meddelade USA att planerna ändrats och att man i stället skulle använda fartyg och utveckla en ny typ av missil.

Nato beslöt 2008 att integrera komponenter i USA:s missilförsvar som delar i Nato-systemet. 2011 träffades överenskommelser med både Turkiet och Rumänien om att de skulle ta emot radarsystem, liksom Polen. Spanien har accepterat att ta emot ett amerikanskt missilförsvarsfartyg. Därtill ska Nederländerna anpassa luftförsvarsfregatter som ett led i Natos åtaganden.

Ryska reaktioner

Rysslands militära ledning irriteras över att USA etablerar baser nära den ryska gränsen i stater som tidigare var en del av Warszawa-pakten. Moskva har krävt bindande försäkringar om att Natos robotmissiler inte ska användas mot Moskvans strategiska missiler, men utan resultat. Ryssland har hotat med att stationera kortdistansmissiler i Kaliningrad, nära den polska gränsen som ett motdrag och att dra sig ur överenskommelser om att minska antalet kärnvapen.

Ett samarbete mellan Nato och Ryssland skulle däremot vara oförenligt med Kinas intressen. Kina skulle, i sin tur, kunna bygga upp sitt kärnvapensystem och på så sätt skapa en dominoeffekt – med liknande reaktioner från Indien och Pakistan.

Ur rysk synvinkel kan de amerikanska BMD-tillgångarna undergräva Rysslands eget kärnvapenförsvar och därmed öka landets sårbarhet för en första kärnvapenattack från USA. Eftersom USA har placerat ut strategiska och taktiska kärnvapen samt konventionella vapen i Europa mycket nära ryskt territorium, och med möjlighet att flytta fram baserna, ger detta Moskva alldeles för kort tid för att reagera i händelse av nödsituation.

Källor:

Dave Webb: Anförande på konferens i Kiruna 2013

Vladimir P. Kozin: Anförande på konferens i Kiruna 2013

11. Drönare

Namnet drönare kommer från det surrande ljud, som karaktäriserar drönarmaskinen när den flyger. Andra menar att namnet kommer från ljudet av de robotar som användes då man tränade målskjutning under andra världskriget. Ofta var dessa farkoster målade i svarta och gula ränder och liknade alltså stora bin – drönare.

Drönare har en lång historia som daterar sig från andra världskriget. Den ansvarige för rymdutvecklingen i Tyskland, Werner von Braun, hade konstruerat en ballistisk robot som kunde skickas ut i en rymdbana. Braun och hans kollegor fick fri lejd till USA bara några dagar efter att nazisterna hade kapitulerat. Tillsammans med dessa vetenskapsmän skeppade USA över 100 raketer och tonvis med vetenskapliga dokument från Tyskland till USA. På så sätt lades grunden till USA:s rymdprogram, där kärnvapenraketer och så småningom även drönare ingår.

Drönarens utveckling

Inom militärväsendet finns den drivande kraften bakom utvecklingen av drönare. De användes först av USA under 1950-talet som objekt för målskjutning. Under 1960-talet användes de som spionplan över Vietnam och Kina och under 1990-talet för spioneri mot Kosovo och Bosnien.

Efter Gulfkriget insåg USA verkligen värdet av drönare och utvecklandet av den beväpnade modellen Predator fick högsta prioritet. 1999 blev förarlösa plan viktiga i Bosnienkriget och USA bad företaget General Motors om hjälp att utveckla dem. Ett år senare flög de över Bosnien, avlossade från det närbelägna Albanien.

Ett par år efter invasionen av Afghanistan (2001) började användandet av drönare även där. Redan 2003 räknade man med 35 000 flygtimmar under kriget mot Irak och Afghanistan.

Israels militär har en lång historia av att använda drönare för att samla information och för målsökning. En av deras modeller användes under det första Irakkriget.

Nätverksbaserad krigföring

Drönare styrs och kommunicerar via satelliter och är idag en del av det som benämns nätverksbaserad krigföring, där information och stridsled-

Foto: Eurocopter tigre/Wikimedia commons/GFDL

Europeiska projektet Neuron är en av världens mest avancerade drönare. Den kan bära tyngre vapen och göra sig osynlig för radar.

ning förs via datorer och rymdteknologi. Amerikanska soldater sitter exempelvis i Nevada i Creech Air Base och styr planen därifrån.

Markstationer för satelliter, militära enheter och underrättelsesystem runt om i världen är också inkopplade i detta system, som gör att USA och dess allierade kan utöva total militär överlägsenhet på alla nivåer runt hela planeten. USA och Frankrike inrättade en bas för drönare i Libyen efter krigets slut och ett viktigt centrum för utveckling av drönare ligger i Parc Aberport i Wales i Storbritannien.

Drönare finns i olika storlekar, mycket små och väldigt stora. Global Hawk är till exempel lika stor som ett jetplan och används för övervakning. Den kan befinna sig i flygande tillstånd i 24 timmar åt gången och är nu installerad i de baltiska länderna Estland, Lettland och Litauen, där USA har flygfält. 2008 deklarerade USA att de skulle ersätta sina spionplan U-2 i Sydkorea med Global Hawk. De största och mest använda drönarna som USA har är Predator och The Reaper som kan bära upp mot 14 Hellfire robotar.

Spridning till allt fler stater

De förlösa planen har på kort tid blivit en stor industrisatsning och sprids till allt fler länder. Förutom i USA så tillverkas drönare av Israel, som exporterar dem till andra länder (till exempel Turkiet), Kina som har

ett eget projekt med beväpnade drönare och Europa som också satsar genom projektet Neuron. Det har utvecklats under de senaste fem åren av forskare från Frankrike, Sverige, Italien, Spanien, Grekland och Schweiz. Den första testflygningen ägde rum i Frankrike i december 2012. Ytterligare testflygningar kommer att genomföras i Sverige och Italien. Då ska planets beväpning och smygförmåga testas.

Den europeiska drönaren kostar fyra miljarder kronor att ta fram och svenska regeringen beslöt 2005 att bidra med 750 miljoner till projektet. Från svensk sida deltar Saab, som bland annat har levererat flygplansskrovet, byggt i Linköping, och kan på så sätt säkra framtida vapenaffärer. Sverige med Saab i spetsen, exporterar i dag mer vapen per individ än något annat land i världen.

Neuron är en av världens mest avancerade drönare. Den kan bära tyngre vapen och göra sig osynlig för radar. Hittills är planet en prototyp som inte ska serietillverkas men tekniken och kunskapen finns. Det franska flygplansföretaget Dassault hoppas kunna lansera ett militärt program och påbörja bygget av en riktig attackdrönare redan nästa år. Varken Saab eller regeringen vill idag stänga dörren till en fortsatt utveckling av Neuron. Samtidigt fortsätter projektet utan beslut i riksdagen.

Under rubriken ”Drönare blir vanligare i försvaret” stod följande notis i Dagens Nyheter i november 2013: ”Försvarets bataljoner runt om i landet ska förses med små obemannade flygfarkoster för spaning, så kallade drönare eller Unmanned Aerial Vehicle (UAV). Äldre modeller har tidigare använts av den svenska styrkan i Afghanistan.”

Drönare och folkrätten

Den ökade användningen av drönare väcker frågan om det är etiskt och moraliskt rätt att sitta på en bas i ett land och döda människor i ett annat land. Är detta ett krig enligt folkrätten? Det finns många som ifrågasätter om dessa drönarattacker är lagliga. FN har nyligen publicerat en rapport om automatiska dödsrobotar inklusive drönare. Man väddar till länderna att stoppa utvecklingen till dess att man gemensamt kommit fram till ett ramverk för användandet av dessa vapen.

Källor:

Agneta Norberg: Anförande vid seminariet i Kiruna 2013

Ingela Mårtensson: Drönaren – ett mirakelplan? Juni 2013

12. Bilagor

ABMT: Anti-Ballistic Missile Treaty

AFRICOM: United States Africa Command

BMD: Ballistic Missile Defence

CENTCOM: United States Central Command

CFE: Treaty on Conventional Armed Forces in Europe

CIA: Central Intelligence Agency

EPAA: United States European Phases Adaptive Approach

ESA: European Space Agency

Esrange: European Space and Rocket Sounding Range

EUCOM: United States European Command

FMV: Försvarets Materielverk

GMES: Global Monitoring for Environment and Security

GPS: Global Positioning System

MODIS: Moderate Resolution Imaging Spectroradiometer

NASA: National Aeronautics and Space Administration

NATO: North Atlantic Treaty Organization

NEAT: North European Aerospace Test Range

NGA: National Geospatial-Intelligence Agency

NORAD: North American Aerospace Defense Command

NORDEFCO: the Nordic Defence Cooperation

NORTHCOM: United States Northern Command

NPOESS: The National Polar-orbiting Operational Environmental Satellite System

NPT: Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons

PACOM: United States Pacific Command

PAROS: Prevention of an Arms Race in Outer Space

RUAG: Space AB, en division inom en schweizisk högteknologisk företagsgrupp inom flyg, rymd och försvarsteknik

RFN: Robot Testing Ground North

SOUTHCOM: United States Southern Command

SSBN: Ship, Submersible, Ballistic, Nuclear (submarine)

SSC: Swedish Space Corporation (Rymdbolaget)

TNW: Tactical Nuclear Weapons

UAV: Unmanned Aerial Vehicle

USAFE: United States Air Force in Europe

Bruce Gagnon

Bruce Gagnon, Maine, USA är en före detta militär som sadlat om. Han har arbetat med rymdfrågor under de senaste 30 åren och är en av grundarna av det globala nätverket mot vapen och kärnkraft i rymden.(GN). Sedan 1998 arbetar Bruce Gagnon på heltid med att leda och koordinera arbetet i det globala nätverket. Bruce är medlem i Veteraner för Fred.

Regina Hagen

Regina Hagen, Tyskland, var under åren 2001-2009 koordinator för Nätverket för Ingenjörer och Forskare mot Spridning av Kärnvapen (INESAP-Intl). Hon är numera redaktör för Wissenschaft und Frieden (Vetenskap och Fred) och medlem i Darmstadts fredsforum.

Per Hernmar

Per Hernmar är lärare och sedan många år aktiv inom Folkrörelsen Nej till EU. Han har särskilt engagerat sig i säkerhetspolitiska frågor och framför allt hur det svenska EU-medlemskapet påverkat den militära alliansfriheten.

Kirsti Koltoff

Kirsti Koltoff har under många år varit engagerad i Internationella Kvinnoförbundet för Fred och Frihet och dess internationella organisation Women's International League for Peace and Freedom. Hon har också varit ordförande för European Women's Lobby.

Vladimir Kozin

Vladimir Kozin, Ryssland, är medlem i en mellanfolklig arbetsgrupp nära kopplad till den ryska administrationen. Han har missilförsvaret som sin specialitet och är en ledande forskare inom Ryska Institutet för Strategiska Studier.

Lilian Mikaelsson

Lilian Mikaelsson, renägare, bildlärare och aktivist. Hon har arbetat för samernas rättigheter, vilket lett henne till områden som miljö- och klimatrelaterade frågor, fredsrorelsen, antirasism och solidaritet med världens urfolk. Lilian är aktiv inom bland annat Same Ätnams råd, Nordiska Samrådet och Silbonah Sámesijdda.

Ingela Mårtensson

Ingela Mårtensson är sociolog och har arbetat som universitetslärare, utredare i Göteborgs kommun och suttit i riksdagen 1985-94. Ingela har varit aktiv i freds rörelsen sedan början av 80-talet och har framför allt engagerat sig i frågor som rör säkerhetspolitik och mänskliga rättigheter.

Agneta Norberg

Agneta Norberg, f d lärare, har ett långt förflutet inom freds rörelsen. Under senare år har hon framför allt engagerat sig mot svenskt medlemskap i Nato och mot militarisering av rymden. Agneta sitter i styrelsen för Global Network.

Dave Webb

Dave Webb, UK, är ordförande i det globala nätverket. Han är professor emeritus vid Leeds Metropolitan University. Han sköter hemsidan www.space4peace.org Han är ordförande i Campaign for Nuclear Disarmament (CND, UK) och är även med i Scientists for Global Responsibility.

Bård Wormdal

Bård Wormdal, journalist och författare till "Satellitkrigen", har i över tio år bedrivit grävande journalistik i många länder. Han har intervjuat politiker, forskare, dataexperter, militärer och ledare i multinationella organisationer. Han har använt sig av öppna källor såsom forskningsrapporter, militära dokument samt reklam för nya vapen och teknologi.

Litteratur:

Medea Benjamin: Drone Warfare – Killing by remote control, Verso (2012)

Eva Fidjestøl: Norges militarisering av polarområdena och verdensrommet (Fred og Frihet 1/2012)

P.W. Singer: Wired for War, Penguin (2009)

Loving Wibbel: Star Wars – US tools of Space Supremacy, (2004)

Bård Wormdal: Satellitkrigen. Nordens militarisering av polområdena och verdensrommet. PAX Forlag A/S (2011)

Skydda nordområdena, demilitarisera yttre rymden och undanröj hotet om utplåning via kärnvapen

Den internationella konferensen ”Norra nordn och internationell säkerhet”, hölls i Kiruna, Sverige, den 28-30 juni 2013. Deltagarna representerade ett brett spektrum av folkrörelser av olika delar av samhället från urfolket samerna, skandinaviska, europeiska, asiatiska och latinamerikanska länder samt Ryssland och USA.

Deltagarna kom överens om följande uttalande:

Konferensdeltagarna inser:

- Att vi står inför oerhörda hot mot vår överlevnad på grund av den fortsatta föreställningen om att säkerhet kan uppnås genom en aggressiv utrikespolitik och genom militära aktioner.
- Att den yttersta konsekvensen av denna politik är fortsatt utveckling och hot om användandet av kärnvapen och exploatering och militarisering av den miljö som borde skyddas till mänsklighetens fromma – som till exempel det arktiska området och den yttre rymden.
- Att norra nordn utnyttjas genom Natos utbredning för militärt bruk där krigsövningar bedrivs för framtida krigsstrategier och för att utprova och utveckla nya dödliga teknologier.
- Att USA har upprättat en satellitstation på Svalbardöarna i Norge som används av militären och av denna anledning bryter Svalbard- eller Spetsbergenavtalet som kräver att arkipelagen inte får användas för militärt bruk.
- Att den snabba ökningen av utplacering av rymdbaserade militära system och det globala nätverket av nedladdningsstationer (inklusive radaranläggningar och avlyssningsutrustning) som används av militären och därigenom bryter rymdavtalet.
- Att det okontrollerade och oansvariga användandet av yttre rymden har resulterat i att rymdmiljön fyllts av skräp som i slutändan gör att den riskerar att inte kunna genomträngas.

Foto: Gun-Britt Mäktalo

Deltagarna enades vid konferensens slut om ett uttalande.

- Att den destabiliserande effekt som utplaceringen av det rymdbaserade, markbaserade och havsbaserade robotförsvaret har genom att underminera den internationella stabiliteten, riskerar möjligheterna att uppnå fortsatta överenskommelser om kärnvapennedrustning.
- Att alla stater som har undertecknat icke-spridningsavtalet om kärnvapen ska följa artikel 6 och ”inleda förhandlingar i god tro och ta effektiva steg som ska avsluta kärnvapenkapplöpningen så snart som det bara går och leda till kärnvapennedrustning och ett avtal om allmän och total nedrustning under strikt och effektiv internationell kontroll”.
- Att negativa konsekvenser härrör från utplaceringen av USA:s taktiska kärnvapen i ett antal europeiska länder.
- Att USA:s president Obama fokuserar på Asien, till exempel genom att skicka robotar och krigsskepp till regionen och stödja konstruktionen av baser i regionen (som till exempel den bas som hotar byborna i Gangjeon-byn på ön Jeju, i Sydkorea) vilket avser att omringa Kina och på så sätt öka den internationella spänningen, och därför vädjar vi till alla re-

---

geringar, politiska partier, medlemmar av civilsamhället och folkrörelser över hela världen att dela vår oro och vi uppmanar dem att ställa följande krav:

- Att de permanenta medlemmarna av FN:s säkerhetsråd arrangerar ett brådskande möte om att återuppliva den stillastående vapenkontrollprocessen som ska omfatta alla viktiga områden, inklusive kärnvapen, robotförsvar och konventionella vapen som är utplacerade på marken, till havs, i luftrummet och i rymden.
- Att medlemsländerna i FN med allvar ska arbeta för att anta en kärnvapenkonvention, som ska leda till kärnvapenedrustning, och vi uppmanar kärnvapenstaterna att inte förhindra diskussionen om en kärnvapenkonvention i FN:s generalförsamling.
- Att alla länder som innehar eller snart innehar robotförsvarskomponenter ska inse deras inneboende destabiliserande effekt och i stället genom diplomatiska processer söka minska de internationella spänningarna och arbeta för en situation där samarbete, ömsesidigt tillit och förståelse råder,
- Att alla nationer som deltar i rymdaktiviteter omedelbart ska delta i samtal på hög nivå om att förhindra en vapenkapplöpning i rymden och att erkänna yttre rymden som en demilitariserad zon.
- Att alla stater ska respektera och förnya sina beslut att skydda den unika och ytterst viktiga regionen på jorden, nämligen Arktis och Antarktis, och återbekräfta att dessa områden inte är någon nations egendom, och aldrig ska vara det, utan ska skyddas som ett gemensamt arv för hela mänskligheten och att aldrig användas för militärt bruk.
- Att de pengar och de tillgångar som erhålls efter de ovan beskrivna åtgärderna och andra vapenkontroll- och nedrustningssteg inte ska överflyttas till andra militära projekt utan i stället användas till att konvertera de militariserade samhällena till fredliga sådana som arbetar för förbättring av alla folks sociala och ekonomiska välfärd i stället för staters säkerhet- och för att ta itu med vårt gemensamma problem som är klimatförändring.

Antaget vid konferensen i Kiruna, Sverige, 29 juni 2013

Kvinnor för fred

Kvinnor för Fred bildades 1978 som en reaktion på stormakternas kärnvapenupprustning.

Kvinnor för fred arbetar för fred på kvinnors villkor, kräver stopp för kärnvapen och kärnvapenprov, stopp för vapenproduktion och vapenexport och arbetar för en omställning från militär till civil produktion.

Kvinnor för fred arbetar för kvinnors medverkan i konflikthantering, för mänskliga rättigheter för barn, kvinnor och män och för en framtida fredskultur.

Global Network against Weapons and Nuclear Power in Space

Det globala nätverket mot vapen och kärnkraft i rymden (GN) bildades 1992 i USA, med Florida Coalition for Peace and Justice och Citizens for Peace in Space. Allt sedan bildandet har det globala nätverket träffats varje år för att samla aktivister som arbetar med rymdfrågor. GN arbetar med att informera och utbilda människor om rymdens militarisering och peka ut installationer för rymdens användning för militära ändamål.

GN är en inspirationskälla för att bygga upp globalt motstånd mot rymdens militarisering. 2002 tog GN initiativ till en särskild kampanjvecka i oktober över hela världen. År 2013 var ämnet motstånd mot drönare. Idag finns det över 150 organisationer över hela världen som är anslutna till GN. Årliga konferenser har hållits i Washington, New York, Alabama, Nebraska, Maine, Kalifornien, Australien, Storbritannien, Tyskland, Sydkorea och nu senast 2013 i Sverige. Den viktiga länken till medlemsorganisationerna är www.space4peace.org och där finns även den stimulerande och informativa bloggen Organizing Notes som Bruce Gagnon redigerar.

Folkrörelsen Nej till EU

Folkrörelsen Nej till EU bildades inför folkomröstningen 1994 och arbetade för att Sverige inte skulle bli medlem i Europeiska Gemenskapen (nuvarande EU). Folkrörelsen Nej till EU är en partipolitiskt obunden medlemsorganisation som verkar för att Sverige ska lämna EU. En av de viktigare frågorna som Nej till EU kritiskt granskar är EU:s utrikes- och säkerhetspolitik.

Folkrörelsen Nej till EU ger ut tidningen Kritiska EU-fakta och tidskriften Svart på Vitt.

Som medlem i Kvinnor för fred stöttar
du fredsarbete och kvinnors rättigheter
– lokalt och globalt

Årsavgiften är 170 kronor, stödmedlemmar betalar 100 kronor
Pengarna sätts in på plusgirokonto: 439 12 25-2
Ange namn, adress, telefonnummer och eventuell e-postadress

Adress: Hammarby allé 93, 4 tr, 120 63 Stockholm
Telefon & fax: 08-667 97 27, mobil 076-117 97 27
E-post: kff@telia.com

Följ Kvinnor för freds arbete på
kvinnorforfred.se, Facebook och Twitter